

Yeniyyətərdə natamamlıq kompleksinin yaranma səbəbləri

Gülnur Abbasova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

E-mail: abbasova_gulnur@mail.ru

Rəyçilər: psixol.ü.f.d., L.M. Qurbanova,
psixol.ü.f.d., dos. M.C. İsmayılova

Açar sözlər: natamamlıq kompleksi, yeniyyətərdə natamamlıq kompleksi, natamamlıq kompleksinin yaranma səbəbi.

Ключевые слова: неполный комплекс, неполный комплекс подростков, причина создание неполного комплекса.

Key words: incomplete complex, incomplete complex of teenagers, the reason for creating an incomplete complex

Yeniyyətəlik dövründə uşağa həm məktəb mühitinin, həm də ətraf mühitin güclü təsiri vardır. Belə ki, onun dostluq etdiyi uşaqların fikirləri və ona olan təsir gücü valideynlərin təsirindən çox güclüdür. Yeniyyətənin sosiallaşması üçün mütləqdir ki, onun özünə xas dostluq qrupu və ya ətrafı olsun. Bəzən yeniyyətənin dostluq qrupunda özündən psixoloji və fiziki cəhətdən daha güclü uşaqlara tabe olmasının şahidi oluruq. Uşağın bu qrupda özünü gücsüz, zəif hiss etməsi onun özünəinamını zəiflədir. Özünəinamı olmayan uşaqlarda isə natamamlıq kompleksi çox asanlıqla yaranır.

Yeniyyətədə natamamlıq kompleksinin yaranma səbəblərindən biri də məktəbdə təlim materialının mürəkkəbləşməsi və onun bu materialı mənimsəməyə çətinlik çəkməsidir. Natamamlıq kompleksinin bu yaranma səbəbi yeniyyətərdə məktəbdən qaçma, dərslər oxumama, dərslər getmək istəməmə kimi özünü göstərir. Sözsüz ki, bu səbəbdə bir çox amillərin təsir gücü vardır. Məsələn, bunları qruplaşdırmalı olsaq aşağıdakı kimi sistemləşdirə bilərik:

1. Müəllimin uşağa olan münasibəti;
2. Yeniyyətənin sinif yoldaşlarına qarşı münasibəti;
3. Utancaqlıq hissi;
4. Sinif yoldaşları qarşısında pərt olma qorxusu;
5. Təlim materialını mənimsəmə bilməkdə çətinlik çəkməsi;
6. Fiziki görünüşündə olan dəyişikliklər;
7. Səsinin dəyişməsi və s.

Sadaladığımız bu səbəblər təlim prosesinin başlıca problemləri kimi müəllim və şagirdlər qarşısında durur.

Yeniyyətənin müasir texnologiyalardan istifadəsi bəzən onun psixoloji vəziyyətinə təsir edir. Məsələn, yeniyyətənin cib telefonunun və ya planşetinin olmaması, ondan istifadə edə bilməməsi onun sinif yoldaşlarından çəkinməsinə, utanmasına, özünə qapanmasına səbəb olur. Müasir zamanda cib telefonları cəmiyyətdə hər bir fərdin əvəzolunmaz vasitəsidir. Hətta, məktəblilərin belə cib telefonundan istifadə etdiyinin şahidi oluruq. Aparadığımız tədqiqata əsasən deyə bilərik ki, yeniyyətələr arasında cib telefonu, planşetdən istifadə də dəb halı almışdır və cib telefonun olmaması da onlar üçün çatışmazlıq kimidir.

Apardığımız araşdırmalar nəticəsində deyə bilərik ki, yeniyetmələrin sosial şəbəkələrdən fəal istifadə etməsi hər zaman onların inkişafına mənfi təsir göstərmir. Belə ki, yeniyetmələrin internetdən boş vaxtlarında və səmərəli istifadə etmələri onların özünəinam və özünə hörmət hislərini formalaşdırır. Lakin bu hal məqsədsiz və zamansız olduqda yeniyetmənin psixoloji vəziyyətinə təsir edir.

Yeniyetməlik yaş dövründə baş verən həm fiziki, həm də psixoloji dəyişiklikləri aşağıdakı kimi qruplaşdırılır (3,133):

1. boy artımı sürətlənir;
2. əzələ və sümüklər bərkiyir;
3. sifət cizgiləri dəyişir (böyüklərə oxşarlıq artır);
4. ürək və sinir sisteminin fəaliyyətində inkişafa uyğun dəyişikliklər baş verir;
5. immun sistemi daha aktiv fəaliyyətə keçir;
6. cinsi yetişkenlik baş verir;
7. inkişafı təmin etmək üçün orqanizmin minerallar və vitaminlərə qarşı tələbatı artır.

Yeniyetmənin psixoloji inkişafında baş verən dəyişikliklər (3,134):

1. idrak proseslərinin inkişafı aktivləşir;
2. dünyagörüşün inkişafı üçün zəruri olan məlumatların toplanmasına tələbat artır;
3. informasiya mübadiləsi sürətlənir;
4. ünsiyyətə tələbat artır;
5. yeniliklərə meyillilik artır;
6. özünütəhdidə ehtiyac artır;
7. ətrafda baş verənlərə daha həssas və seçici yanaşılır;
8. müstəqil qərar qəbuluna meyillilik artır;
9. həqiqi müstəqillik uğrunda mübarizə aktivləşir;
10. yetkin düşüncə tərzinə keçid baş verir;
11. "real mən" kəşf olunur;
12. seksual məlumatlara maraq artır.

Yeniyetmələrdə müşahidə olunan psixoloji problemlərin ən populyarları (3, 134-135):

Uşaqılıqdan böyüklüyə keçidin yaratdığı çətinlik səbəbindən yaşanan psixoloji narahatlıq; şəxsiyyətdaxili və şəxsiyyətlərarası konfliktlərin yaratdığı psixoloji gərginlik; üsyanlara tələbat; incikliyə meyillilik; əhvalların dəyişkənliyi; qətiyyətsizlik; utancaqlıq; aqressivlik; təhdidlər (məsələn: istəyini həyata keçirtmək məqsədilə evi tərk etmək, suisidə cəhd və s.); komplekslərin (məsələn: xarici görkəmdən narazılıq - dismorfofobiya, ünsiyyət, sosial status və mövqenin müəyyənləşdirilməsi, iradi zəiflik və s.) yaratdığı depressiyalar; zərərli vərdişlərə meyillilik.

Natamamlıq kompleksinin yaranmasında başqa bir səbəbdə yeniyetmənin məsuliyyət hissəsinin tam formalaşmamasıdır. Yəni yeniyetmədə məsuliyyət hissəsinin olması və hər hansı bir problemin öhdəsindən gəlmək bacarığı valideynlərin münasibətindən asılıdır. Belə ki, ailədə valideynlər uşağın öhdəsinə hansısa bir işi tapşırırlar və hətta, onun fəaliyyəti zamanı qarşısına çıxan çətinlikləri də özləri həll edirlər. Bu da yeniyetmələrdə məsuliyyət hissəsinin yaranmasının qarşısını alır. Özündə məsuliyyət hissi etməyən və özünəinamsız yeniyetmə natamamlıq kompleksinə tez tutulur. Uşaq ailədə güvənilir və demokratik bir mühitdə böyüyərsə onlarda həm məsuliyyət, həm də özünəinam hissi çox asanlıqla formalaşmış olar.

Yeniyetmələrin həmyaşıdları və ətrafdakılarla münasibəti onun dəyişən və mürəkkəb psixoloji vəziyyətindən asılıdır.

İnsan psixologiyasının ən mürəkkəb dövrü olan yeniyetməlik elə bir yaş dövrüdür ki, onun

gələcək həyatında da çox böyük təsir gücünə malikdir.

Bildiyimiz kimi, psixologiyada yeniyetmələr natamamlıq kompleksini çox vaxt fiziki qüsurun nəticəsi kimi göstərilir. Yəni fiziki cəhətdən qüsuru olan yeniyetmə özünü psixoloji cəhətdən də natamam hiss edir.

Yeniyetməlikdə natamamlıq kompleksinin yaranma səbəblərindən biri də cinsi yetişkənlik kimi göstərilə bilər. Yəni yeniyetmə özündə olan psixi və fiziki cinsi dəyişikliklərdən utanır və ətrafdakılardan gizlətməyə çalışır. Bu da özünəinam hissini zəiflədir. Beləliklə, yeniyetmədə özünü natamam hissi formalaşır. Məsələn, qızlar sinələrinin böyüməsindən, oğlanlar üzlərinin tükənməsindən və s. utanırlar.

Prof. Ə.Ə.Əlizadə belə qeyd etmişdir: “Qızlarda qadın cinsi hormonlarının (ekstrogenlərin) təsiri ilə bütün ikinci cinsi əlamətlər inkişaf edir: onlarda menstruasiya dövrü başlayır, tədricən bədənin konturları yuvarlaqlaşır, dəri altı hüceyrələrdə piy yığılırı artır, döş vəziləri böyüyüb inkişaf edir və s.

Kişi cinsi hormonlarının (androgenlərin) təsiri ilə yeniyetmədə xarakterik əlamətlər yaranır: oğlanların, necə deyirlər, bığ yeri tərləyir, səsi dəyişilir, cinsi məzmunlu rüyalarla müşayiət edilən pollyusiya halları müşahidə olunur...” (1, 30-31)

Yeniyetmədə olan bu fiziki cinsi dəyişikliklər ya sürətli inkişaf, ya da ləngimə nəticəsində müəyyən özünəinamsızlıq hissini formalaşdırır, bu da natamamlıq kompleksinin başlanğıc mərhələsi kimi qiymətləndirilir.

Cinsi yetişkənlik zamanı fiziki inkişafdan geri qalan yeniyetmələr həmyaşıdlarından fərqləndiyi üçün özünü natamam hiss edir.

Yeniyetmələrdə natamamlıq kompleksinin yaranma səbəblərindən biri də valideynlərin onlar üzərinə qoyduğu böyüklük vəzifəsidir. Belə ki, çox valideynlər övladının böyüməsi zamanı onun qüsursuz və mükəmməl olacağını düşünür. Onlar bu zaman yeniyetmənin psixoloji vəziyyətini nəzərə almırlar, əksinə ondan mükəmməl və uğurlu nəticələr gözləyirlər. Məsələn, sən böyümüsən bu hərəkəti edə bilməzsən, səndən heç gözləməzdim, sənə güvənirdim kimi valideyn tənqidləri bir başa yeniyetmənin özünəinam hissinə təsir edir. Valideynin bu cür təsiri yeniyetmənin stressə düşməsinə səbəb olur. Yeniyetmədə olmayan bəzi mükəmməl davranışların ondan istənilməsi onun psixoloji vəziyyətinə təsir edərək, valideynlərinə qarşı da inamını itirir.

Yeniyetmələrdə natamamlıq kompleksinin bir səbəbi də nevroz xəstəliyidir. Nevrozdan əziyyət çəkən yeniyetmələr özlərini qüsurlu, natamam və bacarıqsız hiss edirlər.

Natamamlıq kompleksi olan yeniyetmələr özünəinamsız olaraq, özlərinə tənqidi yanaşırlar. Özlərinə həddən artıq tənqidi yanaşan yeniyetmələr ətrafdakılardan müxtəlif bacarıqlarına görə üstün olsalar da özlərini bəyənmir və ətrafdan təcrid edirlər.

Natamamlıq kompleksi yeniyetmələrdə ətrafdakı insanları həm psixoloji, həm də fiziki cəhətdən özlərindən üstün tuturlar. Məsələn, yeniyetmə qızlar çox vaxt özlərini çirkin sayırlar, bu əksinə olsa belə. Yeniyetmə oğlanlar isə güclü və bacarıqlı olsalar belə, özlərini həmyaşıdlarına nisbətən zəif hiss edirlər.

Bildiyimiz kimi, özünəinam hissi insana ətrafda baş verən hadisələrə pozitiv yanaşmaq hissi yaradır.

Apardığımız araşdırmalara əsasən deyə bilərik ki, natamamlıq kompleksi uşaqlıqdan formalaşmağa başlayır. Bildiyimiz kimi, uşaqların əsas aparıcı fəaliyyəti oyundur. Oyun oynayarkən uşaqlar dünyanı dərk etməklə yanaşı, öz arzularını və həyatda edə bilmədiklərini etməyə çalışırlar. Bir sözlə deyə bilərik ki, uşaqların oyun oynaması onların gələcəkdə natamamlıq kompleksinə tutulmalarının qarşısını alır. Uşaqlar nə qədər çox oyun oynasalar və

bu oyunlar onların həyatı istəklərini əhatə etsə, onlarda bir o qədər düzgün inkişaf getmiş olar. Oyunlarla yanaşı oyuncaqlarda uşaq həyatında əvəzsiz rola malikdir. Uşaqların istədikləri oyuncaqların onlara alınmaması və ya oyun oynamasının qarşısının alınması uşaqlarda özünəinamsızlıq və özünə qapanma halları ilə müşahidə olunur. Uşaqlar böyüdükdə onların oyunlarının məzmunu da dəyişir.

Tədqiqatlar göstərir ki, yeniyetmələrdə natamamlıq kompleksinin yaranma səbəbi çox sadə ola bilər. Uşaqlıqda az oyun oynamaq, yəni uşaq öz arzularını oyunlar vasitəsilə həyata keçirə bilmədikdə, gələcəkdə natamamlıq kompleksinin inkişafına şərait yaratmış olur. Həmçinin, uşaqlıqda istək və arzuları valideynlər tərəfindən nəzərə alınmayan yeniyetmələrdə də natamamlıq kompleksi formalaşmağa başlayır.

Yeniyetmələrdə natamamlıq kompleksi bəzən uşaqlıqda arzularını oyunlarla gerçəkləşdirə bilmədikdə onu real həyatda yerinə yetirməyə çalışırlar. Məsələn, oğlanlar uşaqlıqda döyüş və ya müharibə xarakterli oyunlar oynayaraq bu hisləri reallaşdırmış olurlar. Əks halda gələcəkdə ətrafdakılara qarşı zorakılıq halları nümayiş etdirirlər. Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, yeniyetmələrin zorakılığa meyl etməsi də natamamlıq kompleksindən irəli gələn psixoloji problemlərdəndir.

Natamamlıq kompleksi olan yeniyetmələr arzularını həyata keçirə bilmədikdə, özlərinin bacarıqsız və uğursuz olduqlarını qəbul edərək, pessimist olurlar. Yeniyetmələrdə natamamlıq kompleksi ətrafdakılara qarşı paxıllıq və günahkarlıq hissinin yaranmasına səbəb olur.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, yeniyetmələrdə natamamlıq kompleksinin yaratdığı hislər çox güclü psixi təsirə malik olduğu üçün hər şeyin uğursuz olacağına inanırlar.

Məqalənin aktuallığı. Yeniyetmələrdə özünəinamsızlıq, özlərini natamam hiss etmə və s. bu cür xüsusiyyətlər natamamlıq kompleksinin yaranma səbəblərini yaradır.

Mürəkkəb dövr olan yeniyetməlikdə yaranan natamamlıq kompleksi bir çox səbəblərdən baş verir. Bunlardan ən başlıcası yeniyetmələrdə özünəinam hissinin zəif və ya heç olmamasıdır. İstər dünyada, istərsə də Azərbaycanda yeniyetmələr arasında aktual psixoloji problemə çevrilən bu kompleksin artma səbəbi müasir texnologiya və insanlararası münasibətlərdən də çox asılıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik yeniyetmələrdə natamamlıq kompleksinin yaranma səbəblərinin araşdırılıb, təhlil edilməsindən ibarətdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin tələbə və magistrantları istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Əliyev R.İ. Məktəbə psixoloji xidmətin aktual məsələləri: Metodik vəsait. Bakı: Nurlan, 2004.
2. Əliyev R.İ. Şagir şəxsiyyətinin formalaşmasında milli xüsusiyyətlərin nəzərə alınması. Bakı: Maarif, 1995.
3. Qurbanova L. M. Ailənin psixoloji problemləri və həlli yolları. Sumqayıt: Bilik, 2012..
4. Əmrahlı L.Ş. Psixoloji xidmətin əsasları. Bakı: MBM, 2008.
5. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. М.: Наука, 1989.
6. Абрамова Г. С. Возрастная психология. Екатеринбург: Деловая книга, 2002.
7. <https://azvision.az/news/8763/elm-%7C-komplekslerimizle-nece-bacaraq-.html>
8. [http://aile.lent.az/read/8111https://az.wikipedia.org/wiki/Kompleks_\(psixologiya\)](http://aile.lent.az/read/8111https://az.wikipedia.org/wiki/Kompleks_(psixologiya))

Г. Аббасова

**В подростковом возрасте причины создание
незавершенного комплекса**

Резюме

В статье показано, что одна из основ причины неполного комплекса подростков усложнением учебного материала в школе и трудности с принятием этого материала. Недостатки подростков, чувства неадекватности и т. д. являются причинами формирования неполного комплекса.

Другой причиной формирования комплекса неполноты является отсутствие ответственности подростка. Одной из причин рождения подросткового младенца можно считать сексуальную взрослую жизнь. Одной из причин неадекватности подростков в подростковом возрасте является ответственность их родителей.

Невроз является одной из причин бесплодия у подростков.

G. Abbasova

In adolescence, the reasons for creating an unfinished complex

Summary

The article shows that one of the foundations of the reasons for the incomplete complex of teenagers is the complication of the educational material in the school and the difficulties with the adoption of this material. Disadvantages of adolescents, feelings of inadequacy, etc., are the reasons for the formation of an incomplete complex.

Another reason for the formation of a complex of incompleteness is the lack of responsibility of the adolescent. One of the reasons for the birth of a teenage infant can be seen as sexual adulthood. One of the reasons for the inadequacy of teenagers is the greatness that parents put on them.

Neurosis is one of the causes of infertility in teenagers.

Redaksiyaya daxil olub: 08.12.2017